

MAGDALENA ŁUKA

John Paul II Catholic University
of Lublin, Poland

ORCID iD: orcid.org/0000-0003-4357-6790

DANUTA OPOZDA

John Paul II Catholic University
of Lublin, Poland

ORCID iD: orcid.org/0000-0002-4715-9241

MAGDALENA PARZYSZEK

John Paul II Catholic University
of Lublin, Poland

ORCID iD: orcid.org/0000-0002-8270-3388

**ZACHOWANIA PRZEMOCOWE
WSPÓŁCZESNEJ MŁODZIEŻY POLSKIEJ
WOBEC GRUP MARGINALIZOWANYCH
SPOŁECZNIE**

**VIOLENT BEHAVIOUR
OF CONTEMPORARY POLISH
YOUTH TOWARDS SOCIALLY
MARGINALISED GROUPS**

ABSTRACT

This article presents a fragment of extensive research that is in keeping with the issue of diagnosing the quality of life of children and young people in Poland. It was carried out thanks to the commitment of many people, including the Authors of the article, and commissioned by the Ombudsman for Children's Rights in Poland.

Objective: The aim of this presentation is to present the violent behavior of contemporary youth towards socially marginalized groups.

Method: It was conducted using the CAWI technique.

Results: The research shows that young people mostly show favourable behaviour towards people representing socially marginalised groups and hardly ever engage in violent behaviour.

Conclusions: Research on violent behaviour of contemporary Polish youth towards socially marginalised groups was conducted among 3046 secondary school students. The socially marginalised groups were considered to be the poor, individuals with disabilities, members of national minorities, members of a religious community and individuals with a different gender orientation. Based on the research results, it can be concluded that, to a small extent, the surveyed adolescents present violent behaviours towards socially marginalised individuals. Violent behaviours are most often observed towards poor individuals (anger and irritation: 5.8%; ridicule: 9.5%, physical violence: 5.5%), members of national minorities (physical violence: 5%) and individuals belonging to a religious community (irritation and anger: 8.6%).

STRESZCZENIE

Artykuł prezentuje fragment rozległych badań wpisujący się w problematykę diagnozy jakości życia dzieci i młodzieży w Polsce. Zostały one wykonane dzięki zaangażowaniu wielu osób, w tym autorek artykułu na zlecenie Rzecznika Praw Dziecka w Polsce.

Cel: Celem niniejszego przedłożenia jest przedstawienie zachowań przemocowych współczesnej młodzieży wobec grup marginalizowanych społecznie.

Metody: Badania zrealizowane zostały przy pomocy techniki CAWI.

Wyniki: Z badań wynika, że młodzież w większości wykazuje przychylne zachowania wobec osób reprezentujących grupy marginalizowane społecznie i w znikomym stopniu dopuszcza się zachowań przemocowych.

Omówienie: Badania nad zachowaniami przemocowymi współczesnej młodzieży polskiej wobec grup marginalizowanych społecznie zostały przeprowadzone wśród 3046 uczniów szkół ponadpodstawowych. Za grupy marginalizowane społecznie uznano osoby ubogie, osoby z niepełnosprawnością, osoby należące do mniejszości

narodowych, osoby ze wspólnoty religijnej oraz osoby o odmiennej tożsamości płciowej. Na podstawie uzyskanych rezultatów badań można wnioskować, iż badana młodzież w niewielkim stopniu prezentuje zachowania przemocowe wobec osób z grup marginalizowanych społecznie. Zachowań przemocowych najczęściej doświadczają osoby ubogie (złość i irytacja: 5,8%; wyśmiewanie: 9,5%, przemoc fizyczna: 5,5%), reprezentujące mniejszości narodowe (przemoc fizyczna: 5%) oraz osoby przynależące do wspólnoty religijnej (irytacja i złość: 8,6%).

KEYWORDS: *social marginalisation, violence, youth, social group, adolescence*

SŁOWA KLUCZOWE: *marginalizacja społeczna, przemoc, młodzież, grupa społeczna, adolescencja*

WPROWADZENIE

Zagadnienia dotyczące zachowań przemocowych młodzieży coraz częściej stają się przedmiotem rozważań naukowo-badawczych podejmowanych przez różne dyscypliny naukowe, nabierając wielowątkowego, interdyscyplinarnego oraz międzykulturowego charakteru.

Celem niniejszego przedłożenia jest przedstawienie zachowań przemocowych współczesnej młodzieży wobec grup marginalizowanych społecznie. Materiałem źródłowym są wyniki uzyskane w toku badań zleconych przez Rzecznika Praw Dziecka w Polsce. Badania realizowane były przez zespół, który tworzyły m.in. autorki tekstu, a obsługę techniczną zapewniła firma Danae Sp. z o.o. Końcowe rezultaty zostały przedstawione w raporcie sygnowanym przez Rzecznika Praw Dziecka (*Badanie postaw i zjawiska przemocy w stosunku do grup marginalizowanych społecznie wśród nastolatków. Raport z badania, 2022*).

W artykule podejmowane są dwa zagadnienia – marginalizacji społecznej oraz zachowań przemocowych wobec osób marginalizowanych.

Przez marginalizację społeczną można rozumieć stan nieuczestniczenia jednostek lub grup w instytucjonalnym porządku społecznym oraz procesy, które do owego stanu prowadzą. Takie rozumienie marginalizacji uwzględnia właściwości porządku społecznego, określające zarówno normatywne ramy, formy i warunki uczestnictwa w nim, jak i różnorodne czynniki: aksjologiczne, historyczne, ekonomiczne, polityczne, prawne czy osobowościowe, wpływające

na różnicowanie zakresu i form tego uczestnictwa (Pytka, 2013). Marginalizacja rozumiana jest jako ograniczenie uczestnictwa bądź wyłączenie z oficjalnego czy instytucjonalnego porządku społecznego (Kwaśniewski, 1997, 197–198).

Zjawisko marginalizacji społecznej można również rozumieć w dwóch ujęciach: w pierwszym kontekście uwypuklona zostaje kulturowa obcość jednostek i grup, których obyczaje, wartości, normy i wzory poznawcze lub sposoby percepcji różnią się na tyle od dominującej kultury ich otoczenia, że utrudniają procesy komunikowania się, współpracy z tym otoczeniem, drugie stanowisko przedstawia marginalizację jako deficyt statusowych uprawnień przysługujących członkom danej zbiorowości albo też zindywidualizowane deficyty możliwości korzystania z tych uprawnień (Frieske, 1999, 167–168). Dla potrzeb planowania badań prezentowanych w niniejszym artykule autorzy skoncentrowali się przede wszystkim na pierwszym z prezentowanych wyżej ujęć.

Przemoc – za Światową Organizacją Zdrowia – to *celowe użycie siły fizycznej lub władzy, sformułowane jako groźba lub rzeczywiście użyte, skierowane przeciwko samemu sobie, innej osobie, grupie lub społeczności, które albo prowadzi do, albo z którym wiąże się wysokie prawdopodobieństwo spowodowania obrażeń cielesnych, śmierci, szkód psychicznych, wad rozwoju lub braku elementów niezbędnych do normalnego życia i zdrowia* (World Health Organization, 2002). Etymologicznie zaś przemoc to *siła przeważająca czyjąś siłę, fizyczna przewaga wykorzystywana do czynów bezprawnych dokonywanych na kimś; narzucona bezprawnie władza, panowanie; czyny bezprawne dokonywane z użyciem fizycznego przymusu* (Szymczak, 1996, 941).

Uwagę zwraca definicja tego pojęcia zawarta w ustawodawstwie polskim w art. 2.1. *Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej*, która określa to zjawisko jako *jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie, wykorzystujące przewagę fizyczną, psychiczną lub ekonomiczną, naruszające prawa lub dobra osobiste osoby doznającej przemocy domowej* (Dz. U. 2005. Nr 180, poz. 1493).

Przemocą są nieprzypadkowe ataki, wykraczające poza społeczne zasady wzajemnej relacji i zgodnego układu międzyludzkiego. Przybiera ona formy: przemocy fizycznej – stanowi naruszenie nietykalności fizycznej, celowe uszkodzenie ciała, zadawanie bólu bądź gróźb uszkodzenia ciała (Kamińska-Nawrot, 2023, 572), a jej skutkami są np. złamania, siniaki, poparzenia, rany cięte,

powodowana jest poprzez m.in. kopanie, parzenie, duszenie, popychanie, policzkowanie, użycie broni itd. (Łuba, 2016, 2); przemocy psychicznej – zwanej inaczej emocjonalną, która oznacza powtarzające się akty poniżania i ośmieszania innych osób, manipulowanie nimi dla własnych celów, izolację społeczną w postaci kontrolowania i zakazywania bądź ograniczania kontaktów z innymi ludźmi, domaganie się posłuszeństwa (Głębiowska, Pietrzak-Szymańska, 2014, 53); przemocy seksualnej – oznacza ona kontakt seksualny podejmowany bez zgody danej osoby (Nowak, Pietrucha-Hassan, 2013, 13); zaniedbania wobec osób zależnych – dotyczy to niezaspokajania podstawowych potrzeb biologicznych i psychicznych osób, które nie są samodzielne w tym zakresie (Marwitz, Higgins, Whelan, 2024, 1), przemocy ekonomicznej – stanowi szeroki wachlarz nadużyć ekonomicznych, których celem jest utrzymanie dominacji i kontroli osoby silniejszej nad słabszą (Tracz-Dral, 2015, 3); cyberprzemocy – to zachowania z użyciem technologii informacyjnych i komunikacyjnych, a podstawowymi formami tego typu przemocy są nękanie, straszenie, szantażowanie użyciem sieci, publikowanie lub rozsyłanie ośmieszających, kompromitujących informacji, zdjęć, filmów z użyciem sieci oraz podszywanie się w sieci pod kogoś wbrew jego woli (Wojtasik, 2009, 6).

Doświadczenie przemocy zmienia obraz psychologicznego funkcjonowania jednostki przede wszystkim w wymiarze społecznym i emocjonalnym (Browne, Herber, 1999, 86). Uruchamia niewłaściwe schematy reagowania, do których zalicza się m.in. syndrom wyuczonej bezradności, tzw. syndrom sztokholmski, zespół stresu pourazowego, zwany PTSD (Carson i in., 2003, 222).

Chcąc skutecznie przeciwdziałać zjawisku przemocy, należy m.in. podjąć intensywną pracę z jego sprawcami. W celu wybudowania zmiany postaw życiowych proponuje się uczestniczenie w programach o charakterze korekcyjno-edukacyjnym, psychologiczno-terapeutycznym.

METODOLOGIA BADAŃ WŁASNYCH

Przedmiotem przeprowadzonych badań były zachowania przemocowe nastolatków wobec osób przynależących do grup marginalizowanych społecznie. Wyróżniono następujące grupy:

1. osoby ubogie,
2. z niepełnosprawnością,
3. przynależące do mniejszości narodowych,
4. przynależące do wspólnoty religijnej,
5. osoby o odmiennej tożsamości płciowej.

Celem badań było uzyskanie wiedzy na temat zjawiska przemocy młodzieży wobec osób marginalizowanych społecznie oraz sformułowanie rekomendacji dla działań profilaktycznych i resocjalizacyjnych wspierających integralny rozwój i wychowanie młodzieży w Polsce. Wyniki badań służyły również zaplanowaniu ukierunkowanych polityk i interwencji publicznych.

Główny problem badawczy sformułowano następująco: W jakim zakresie przejawia się przemoc w postawach współczesnej młodzieży polskiej wobec osób przynależących do grup marginalizowanych społecznie? Dodatkowo szczegółowo sformułowano pytania:

1. w jakim zakresie przemoc ujawnia się wobec każdej z wymienionych grup marginalizacji społecznej;
2. czy zakres występowania zachowania przemocy nastolatków różnicowany jest rodzajem grupy marginalizowanej społecznie?

Odpowiedź na problem główny oraz pierwszy szczegółowy ma charakter opisowy i w związku z tym zrezygnowano ze sformułowania hipotez (Urbaniak-Zajac, 2010). Natomiast w odpowiedzi na pytanie drugie szczegółowe poszukujemy związku między zakresem zachowań przemocy (zmienna zależna) a rodzajem grupy (zmienna niezależna). W związku z tym w hipotezie założono, że zachowania przemocy nastolatków różnicowane jest rodzajem grupy marginalizowanej społecznie.

W badaniu zastosowano dwa autorskie narzędzia badawcze, przy użyciu ich kwestionariuszy przeprowadzono pomiar. Na pierwsze narzędzie

składało się sześć krótkich opisów: pięć opisów osób reprezentujących różne grupy marginalizowane społecznie oraz jeden opis osoby reprezentującej tzw. grupę neutralną. Drugim narzędziem była skala postaw wobec grup marginalizowanych. Twierdzenia skali opracowano tak, aby mierzyły trzy komponenty postawy: poznawczy, emocjonalny oraz behawioralny. Część twierdzeń wskazywała wprost lub pośrednio na zjawisko przemocy młodzieży wobec osób należących do grup marginalizowanych. Zadaniem osoby badanej było wyrażenie na skali pięciopunktowej zgodności z treścią twierdzenia. Przy obliczaniu wyników odwrotnie punktowano tzw. skale odwrócone.

Przedstawiony osobom badanym kwestionariusz zawierał ostatecznie sześć zestawów (opis i 12 twierdzeń skali postaw). Uzupełnieniem kwestionariusza była metryczka, pozwalająca na dokonanie społeczno-demograficznej charakterystyki badanych. Badanie przeprowadziła w drugiej połowie 2022 r. firma Danae Sp. z o.o. na zlecenie Biura Rzecznika Praw Dziecka. Użyto techniki CAWI – ankietę internetową wypełnianą samodzielnie przez osoby badane, dobrowolnie zarejestrowane w panelu badawczym. Jej zaletą była gwarancja poufności i anonimowości badanych, co przekłada się na szczerłość, a także nieograniczony czas na udzielanie odpowiedzi.

Badaniem objęto uczniów szkół ponadpodstawowych w wieku 15–18 lat. Badanie zostało zrealizowane na reprezentatywnej ogólnopolskiej próbie liczącej $N = 3046$ osób. Dobór próby miał charakter proporcjonalny, do ustalenia jej liczebności posłużyły dane Głównego Urzędu Statystycznego. Struktura próby została opracowana proporcjonalnie ze względu na podział terytorialny kraju oraz klasę wielkości miejscowości, a także płeć oraz wiek badanych – przyjęto podział na dwie kohorty wiekowe: 15–16 lat oraz 17–18 lat. Celem wyrównania odchyłeń pomiędzy strukturą populacji a strukturą próby, będących naturalnym efektem procesu realizacji badania, zastosowano procedurę ważenia poststratyfikacyjnego.

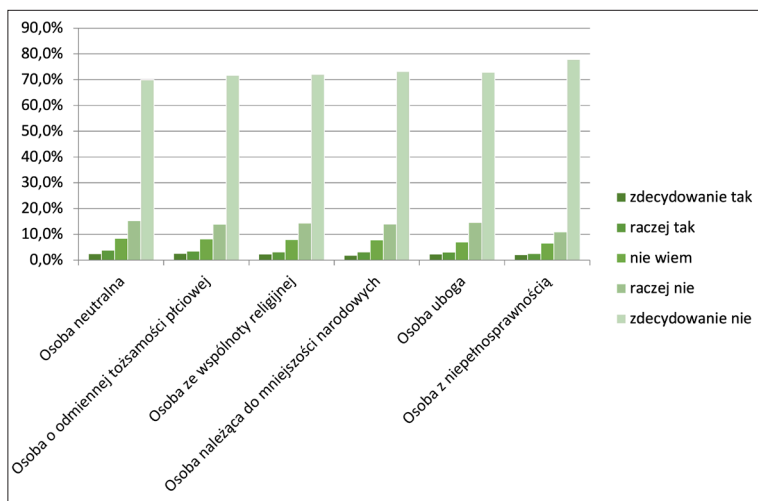
W strukturze próby pod względem płci dziewczęta stanowiły 56,7% badanych. Biorąc pod uwagę wiek i podział na kohorty, 40,4% respondentów było w wieku 15–16 lat, a 59,6% w wieku 17–18 lat. Dobór próby uwzględniał miejsce zamieszkania respondenta. Wieś zamieszkiwało 34,0% młodzieży, małe miasta 32,8%. Co piąty nastolatek pochodził z miasta średniej wielkości (20,5%), a 12,7% zamieszkiwało miasta przynajmniej półmilionowe.

WYNIKI BADAŃ

Przeprowadzone badanie miało na celu zidentyfikowanie działań, które podejmują uczniowie szkół ponadpodstawowych w stosunku do wskazanych grup marginalizowanych społecznie. Analizie poddano zachowania mające znamiona przemocy fizycznej i psychicznej.

Badana młodzież wskazywała m.in. na incydenty związane z przemocą o charakterze fizycznym w stosunku do osób wykluczanych (uderzenie/popchnięcie), reakcją na bycie świadkiem tego typu zachowań (deklaracja co do udzielenia pomocy osobie, gdyby ktoś ją krzywdził) oraz deklarację co do ewentualnego współdziałania z osobą z danej grupy.

Wykres 1. Zdarzyło mi się uderzyć lub popchnąć taką osobę

Źródło: Badanie postaw i zjawiska przemocy w stosunku do grup marginalizowanych społecznie wśród nastolatków, Warszawa 2022.

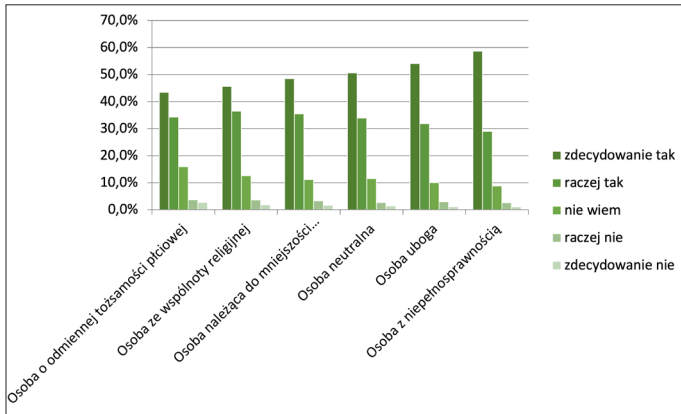
Procentowy rozkład odpowiedzi udzielonych na powyższe pytanie przedstawia Tabela 1.

Tabela 1. *Zdarzyło mi się uderzyć lub popchnąć taką osobę*

	zdecydowanie tak	raczej tak	nie wiem	raczej nie	zdecydowanie nie
osoba neutralna	2,5%	3,8%	8,4%	15,3%	70,0%
osoba o odmiennej tożsamości płciowej	2,7%	3,5%	8,2%	13,9%	71,7%
osoba ze wspólnoty religijnej	2,3%	3,2%	8,0%	14,4%	72,1%
osoba należąca do mniejszości narodowych	1,9%	3,2%	7,8%	14,0%	73,2%
osoba uboga	2,4%	3,2%	7,0%	14,6%	72,9%
osoba z niepełnosprawnością	2,1%	2,6%	6,6%	10,9%	77,9%

Źródło: *Badanie postaw i zjawiska przemocy w stosunku do grup marginalizowanych społecznie wśród nastolatków*, Warszawa 2022.

Wyniki w zakresie incydentów związanych z przemocą fizyczną (uderzenie/popchnięcie) w stosunku do osób marginalizowanych społecznie są na podobnym poziomie w odniesieniu do każdej analizowanej grupy. Takie zachowania najrzadziej jednak dotyczyły osób z niepełnosprawnością.

Wykres 2. Pomógłbym tej osobie, gdyby ktoś ją skrzywdził

Źródło: Badanie postaw i zjawiska przemocy w stosunku do grup marginalizowanych społecznie wśród nastolatków, Warszawa 2022.

Procentowy rozkład odpowiedzi udzielonych na powyższe pytanie przedstawia Tabela 2.

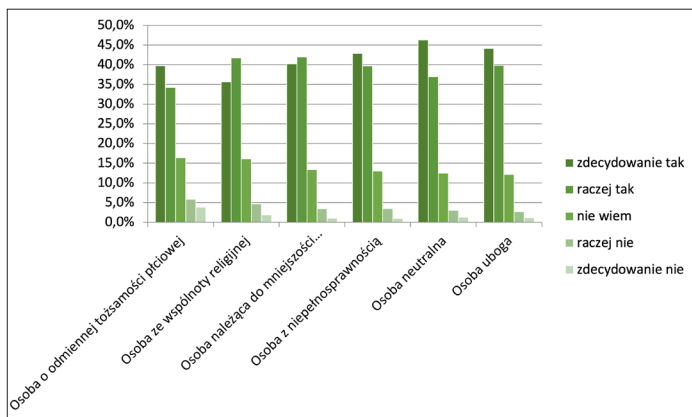
Tabela 2. Pomógłbym tej osobie, gdyby ktoś ją skrzywdził

	zdecydowanie tak	raczej tak	nie wiem	raczej nie	zdecydowanie nie
osoba o odmiennej tożsamości płciowej	43,4%	34,3%	15,9%	3,7%	2,7%
osoba ze wspólnoty religijnej	45,6%	36,4%	12,6%	3,6%	1,8%
osoba należąca do mniejszości narodowych	48,5%	35,4%	11,1%	3,3%	1,6%
osoba neutralna	50,6%	33,8%	11,5%	2,6%	1,4%
osoba uboga	54,0%	31,9%	10,0%	3,0%	1,1%
osoba z niepełnosprawnością	58,6%	29,0%	8,8%	2,6%	1,0%

Źródło: Badanie postaw i zjawiska przemocy w stosunku do grup marginalizowanych społecznie wśród nastolatków, Warszawa 2022.

Młodzież deklaruwała chęć/gotowość pomocy w sytuacji doznawanej krzywdy wobec osób z różnych grup marginalizowanych społecznie. Wyboru kategorii *zdecydowanie tak* i *raczej tak* badani rzadziej dokonywali wobec osób o odmiennej tożsamości płciowej (77,7%) i należącej do wspólnoty religijnej (82,0%). W odniesieniu do pozostałych grup dokonywali częściej takiego wyboru (od 83,9% do 87,6%).

Wykres 3. *Mógłbym z tą osobą współdziałać (współpracować)*

Źródło: *Badanie postaw i zjawiska przemocy w stosunku do grup marginalizowanych społecznie wśród nastolatków*, Warszawa 2022.

Procentowy rozkład odpowiedzi udzielonych na powyższe pytanie przedstawia Tabela 3.

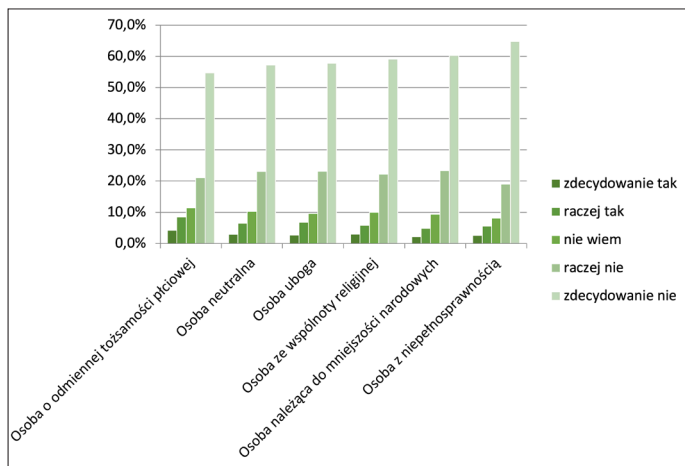
Tabela 3. *Mógłbym z tą osobą współdziałać (współpracować)*

	zdecydowanie tak	raczej tak	nie wiem	raczej nie	zdecydowanie nie
osoba o odmiennej tożsamości płciowej	39,7%	34,2%	16,4%	5,8%	3,8%
osoba ze wspólnoty religijnej	35,6%	41,7%	16,1%	4,7%	1,9%
osoba należąca do mniejszości narodowych	40,2%	42,0%	13,3%	3,4%	1,0%
osoba z niepełnosprawnością	42,9%	39,7%	13,0%	3,5%	1,0%
osoba neutralna	46,3%	36,9%	12,5%	3,0%	1,2%
osoba uboga	44,1%	39,8%	12,1%	2,7%	1,2%

Źródło: *Badanie postaw i zjawiska przemocy w stosunku do grup marginalizowanych społecznie wśród nastolatków, Warszawa 2022.*

Młodzież w wieku 15–18 lat jest chętna do współpracy z przedstawicielami różnych grup – najniższą skłonność do współdziałania badani zadeklarowali wobec osoby o odmiennej tożsamości płciowej (73,9%) oraz osoby ze wspólnoty religijnej (77,3%). W pozostałych przypadkach ośmiu na dziesięciu uczniów wyraziło chęć współpracy, szczególnie z osobą ubogą.

Badane osoby odnosiły się do stwierdzeń dotyczących przemocy o charakterze psychicznym, tj. obrażania/wyśmiewania osoby z grup marginalizowanych społecznie, pojawiania się irytacji i złości, czy też obaw i lęków w jej obecności. Te emocje negatywne współwystępują z zachowaniami przemocowymi. Poniższe tabele prezentują wyniki konotacji emocjonalnych z osobami przynależącymi do grup społecznie marginalizowanych.

Wykres 4. *Zdarzyło mi się wyśmiewać taką osobę*

Źródło: *Badanie postaw i zjawiska przemocy w stosunku do grup marginalizowanych społecznie wśród nastolatków, Warszawa 2022.*

Procentowy rozkład odpowiedzi udzielonych na powyższe pytanie przedstawia Tabela 4.

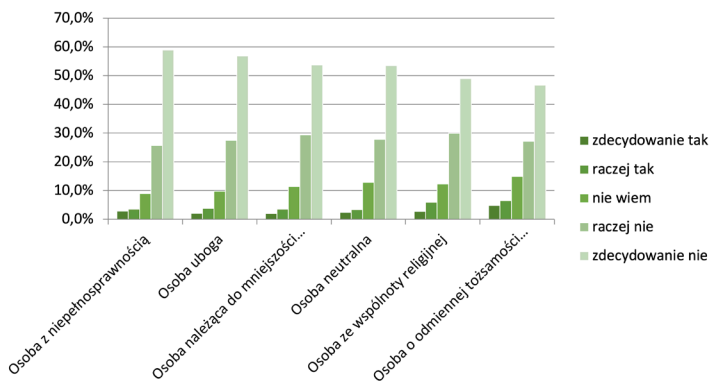
Tabela 4. *Zdarzyło mi się wyśmiewać taką osobę*

	zdecydowanie tak	raczej tak	nie wiem	raczej nie	zdecydowanie nie
osoba o odmiennej tożsamości płciowej	4,2%	8,5%	11,4%	21,1%	54,7%
osoba neutralna	2,9%	6,5%	10,3%	23,1%	57,3%
osoba uboga	2,7%	6,8%	9,6%	23,2%	57,8%
osoba ze wspólnoty religijnej	3,0%	5,8%	10,0%	22,2%	59,1%
osoba należąca do mniejszości narodowych	2,2%	4,9%	9,4%	23,3%	60,3%
osoba z niepełnosprawnością	2,6%	5,5%	8,1%	19,0%	64,8%

Źródło: *Badanie postaw i zjawiska przemocy w stosunku do grup marginalizowanych społecznie wśród nastolatków, Warszawa 2022.*

W badaniu odnotowano niewielki odsetek uczniów, którzy stwierdzali, że obrażali czy wyśmiewali osobę o odmiennym tożsamości płciowej (12,7%). Ta forma przemocy najrzadziej wskazywana była wobec osoby z niepełnosprawnością (8,1%) oraz osoby należącej do mniejszości narodowych (7,0%).

Wykres 5. *Towarzystwo takiej osoby budzi we mnie irytację i złość*

Źródło: *Badanie postaw i zjawiska przemocy w stosunku do grup marginalizowanych społecznie wśród nastolatków, Warszawa 2022.*

Procentowy rozkład odpowiedzi udzielonych na powyższe pytanie przedstawia Tabela 5.

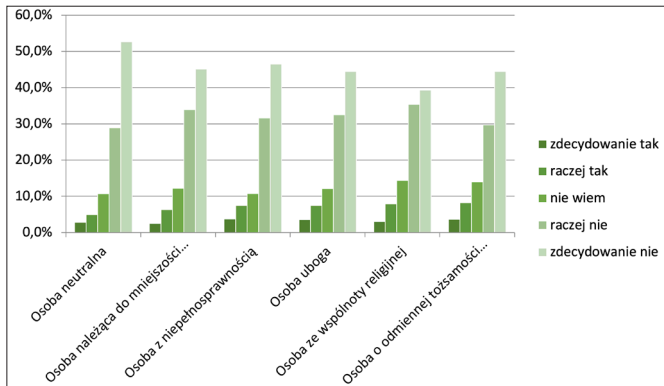
Tabela 5. *Towarzystwo takiej osoby budzi we mnie irytację i złość*

	zdecydowanie tak	raczej tak	nie wiem	raczej nie	zdecydowanie nie
osoba z niepełnosprawnością	2,9%	3,6%	8,9%	25,7%	58,9%
osoba uboga	2,1%	3,8%	9,8%	27,5%	56,8%
osoba należąca do mniejszości narodowych	2,0%	3,5%	11,4%	29,4%	53,7%
osoba neutralna	2,4%	3,3%	12,9%	27,9%	53,6%
osoba ze wspólnoty religijnej	2,7%	5,9%	12,3%	30,0%	49,0%
osoba o odmiennej tożsamości płciowej	4,8%	6,5%	14,9%	27,2%	46,7%

Źródło: *Badanie postaw i zjawiska przemocy w stosunku do grup marginalizowanych społecznie wśród nastolatków, Warszawa 2022.*

Postawa badanej młodzieży wobec osoby o odmiennej tożsamości płciowej częściej niż wobec innych osób należących do grup marginalizowanych charakteryzuje się emocjami złości i irytacji.

Wykres 6. *Ta osoba budzi we mnie obawy i lęki*

Źródło: *Badanie postaw i zjawiska przemocy w stosunku do grup marginalizowanych społecznie wśród nastolatków, Warszawa 2022.*

Procentowy rozkład odpowiedzi udzielonych na powyższe pytanie przedstawia tabela 6:

Tabela 6. *Ta osoba budzi we mnie obawy i lęki*

	zdecydowanie tak	raczej tak	nie wiem	raczej nie	zdecydowanie nie
osoba neutralna	2,8%	4,9%	10,7%	28,9%	52,7%
osoba należąca do mniejszości narodowych	2,5%	6,3%	12,2%	33,9%	45,1%
osoba z niepełnosprawnością	3,7%	7,4%	10,8%	31,6%	46,5%
osoba uboga	3,5%	7,4%	12,1%	32,5%	44,5%
osoba ze wspólnoty religijnej	3,1%	7,9%	14,4%	35,4%	39,3%
osoba o odmiennej tożsamości płciowej	3,7%	8,2%	14,0%	29,7%	44,5%

Źródło: *Badanie postaw i zjawiska przemocy w stosunku do grup marginalizowanych społecznie wśród nastolatków*, Warszawa 2022.

Podobnie jak w przypadku złości i irytacji pojawiających się wobec osób należących do określonych grup marginalizowanych, obawy i lęki występują najczęściej wobec osób o odmiennej orientacji płciowej.

Podsumowując, należy zauważyć, iż przeprowadzone badanie wykazało, że zachowania przemocowe badanej młodzieży wobec osób ubogich oraz osób z niepełnosprawnością korzystniej wyróżniają się w stosunku do pozostałych marginalizowanych grup. Częściej sygnowane są pozytywnymi emocjami i rzadziej negatywnymi. Odnosząc się do wartości wskaźnika dla osób neutralnych, można przyjąć, że zachowania wobec osób ze wspólnoty religijnej oraz o odmiennej tożsamości płciowej odznaczają się częściej negatywnymi emocjami niż wobec osób neutralnych.

DYSKUSJA I WNIOSKI

W analizach nad zachowaniami przemocowymi istotnym zagadnieniem jest sposób postrzegania osób z grup marginalizowanych przez osoby z grup głównego nurtu społecznego. Wyniki badań przedstawione w postaci rozkładów procentowych wskazują na tendencję kategoryzowania rzeczywistości społecznej przez badaną młodzież na grupy znane – nieznane, moje – inne. Jest to zgodne ze zmianami rozwojowymi okresu adolescencji, w którym kształtuje się obraz obcych przynależących do odmiennych grup społecznych (Craig i in., 2020, 261).

Dzieci i młodzież uczą się reguł i zasad rozpoznawania własnej grupy społecznej i odróżniania jej od innych grup, a także postrzeganie własnej osoby jako przynależącej do określonej grupy odniesienia (Suchodolska, 2017, 20–21). W literaturze przedmiotu wyróżnia się takie wyznaczniki odmienności postrzeganej u ludzi, jak m.in. cechy wyglądu, zachowania, poglądy i przekonania, poziom zdrowia, mobilność, sieć kontaktów społecznych (Craig i in., 2020, 261). Zaprezentowane powyżej wyniki wskazują, że cechy wyglądu, poglądy, przekonania i poziom zdrowia różnicuje tendencje do występowania zachowań przemocowych badanej młodzieży wobec grup marginalizowanych. Kwalifikacja osoby do określonej grupy wiąże się zazwyczaj z koncentracją na jednej cesze, prawdopodobnie najbardziej znaczącej w momencie tworzenia się danej kategorii (Suchodolska, 2017, 36).

Warto zauważyć, iż również kontekst zdarzeń, a także cechy sterujące procesem poznawczym człowieka wydają się ważnymi czynnikami modelującymi kontakt i budowanie postaw wobec osób marginalizowanych. Poznawanie oczekiwane i planowane bądź niespodziewany kontakt wyzwalają określony typ myślenia. Spotkanie nacechowane ciekawością budzi entuzjazm i rozwija pozytywny stereotyp, albo też – w przypadku braku spełnienia wyobrażeń – wywołuje frustrację (Suchodolska, 2017, 22). Zagadnienia te, oprócz wskazanych wyżej cech osób marginalizowanych, stanowią ważny przedmiot poznania w badaniach nad zachowaniami przemocowymi młodzieży.

Na podstawie uzyskanych rezultatów badań można wnioskować, iż badana młodzież w niewielkim stopniu prezentuje zachowania przemocowe wobec osób z grup marginalizowanych społecznie. Zachowań tego

typu najczęściej doświadczają osoby ubogie (złość i irytacja: 5,8%; wyśmiewanie: 9,5%, przemoc fizyczna: 5,5%), reprezentujące mniejszości narodowe (przemoc fizyczna: 5%) oraz osoby przynależące do wspólnoty religijnej (irytacja i złość: 8,6%).

W świetle uzyskanych wyników należy zarekomendować przeprowadzanie w szkołach cyklu zajęć dotyczących zagadnień etycznych i moralnych związanych z funkcjonowaniem człowieka w relacjach interpersonalnych. Adresatami działań psychoedukacyjnych powinni być nie tylko adolescenti, lecz także rodzice, wychowawcy i nauczyciele. Kampania szkoleniowo-konsultacyjna mogłaby ich wspierać w podejmowaniu działań pomocnych w sytuacjach marginalizowania osób w środowisku szkolnym i lokalnym, a co za tym idzie, redukcji napięcia w przestrzeni społecznej.

REFERENCES

- Badanie postaw i zjawiska przemocy w stosunku do grup marginalizowanych społecznie wśród nastolatków. Raport z badania* (2022), Warszawa. Pobrano z <https://brpd.gov.pl/2022/11/17/mlodziez-najbardziej-troszczy-sie-o-uczniow-ubogich-i-z-niepelnosprawnosciami/#bwg50/747> (dostęp: 1.09.2023).
- Bał, I. (2012). Marginalizacja i wykluczenie społeczne jako bariera rozwoju regionalnego. *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*, 28, 252–262.
- Berger, P., & Luckmann, T. (2003). Socjologia religii a socjologia wiedzy. W: W. Piwowarski (red.), *Socjologia religii. Antologia tekstów* (139–141). Kraków: Zakład Wydawniczy NOMOS.
- Berger, P., & Luckmann, T. (1983). *Společne tworzenie rzeczywistości*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Browne, K., & Herber, M. (1999). *Zapobieganie przemocy w rodzinie*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Burkitt, I. (1994). The shifting concept of the self. *History of the Human Sciences*, 2, 7–28. Pobrano z <https://doi.org/10.1177/095269519400700202> (dostęp: 1.03.2024).
- Carson, R.C., Butcher, J.N., & Mineka, S. (2003). *Psychologia zaburzeń*. Gdańsk: GWP.
- Craig, K.D., Holmes, C., Hudspith, M., Moor, G., Moosa-Mitha, M., Varcoe, C., & Wallace, B. (2020). *Pain in persons who are marginalized by social conditions*, 161(2), 261–265. Pain. Pobrano z 10.1097/j.pain.0000000000001719 (dostęp: 12.03.2024).
- Frieske, K.W. (1999). Marginalność społeczna. W: H. Domański, A. Kojder, K. Koseła, K. Kowalewicz (red.), *Encyklopedia socjologii*, 167–168. Warszawa: PWN.
- Gołębiowska, M., Pietrzak-Szymańska, B. (2014). Zjawiska patologii społecznej funkcjonujące w świadomości dzieci, ich rodziców i nauczycieli. *Journal of Modern Science*, 23(4), 43–72.
- Kamińska-Nawrot, A.Z. (2023). Prawnokarna ochrona dziecka przed zjawiskiem parental trolling, *Journal of Modern Science*, 52(3), 563–578.
- Knoblauch, H., & Wilke, R. (2016). The Common Denominator: The Reception and Impact of Berger and Luckmann's *The Social Construction of Reality*. *Human Studies*, 39, 51–69.
- Kwaśniewski, J. (1997). Postrzeżenie marginalizacji oraz strategii środków kontroli społecznej. W: J. Kwaśniewski (red.), *Kontrola społeczna procesów marginalizacji* (197–233). Warszawa: Interart.
- Łuba, M. (2016). *Przemoc – definicja, rodzaje, gdzie szukać pomocy*, 2. Pobrano z www.ptsr.nazwa.pl/files/O%20przemocy%20Psycholog.pdf (dostęp: 18.04.2024).
- Marks-Bielska, R. (2003). Marginalizacja społeczno-ekonomiczna w świetle polskiej literatury przedmiotu – lata 90. *Polityka Społeczna*, 3, 12–15.

- Marwitz, U., Higgins, D.J., & Whelan T. (2024). „Kids are in the middle of it” – Child protection practitioners reflect on indicators of coercive control and situational couple violence. *Children and Youth Services Review*, 160, 1–10.. Pobrano z <https://www.sciencedirect.com/journal/children-and-youth-services-review/vol/160/suppl/C> (dostęp: 18.04.2024).
- Meyer, R. (2003). *Psychopatologia. Jeden przypadek – wiele teorii*. Gdańsk: GWP.
- Miłkowska, G., Silna, K. (2018). Działania wspierające i pomoc osobom doświadczającym przemocy. *Dyskursy Młodych Andragogów*, 19, 193–205.
- Nowak, A., Pietrucha-Hassan, M. (2013). Temat tabu – przemoc seksualna. *Niebieska Linia*, 3 (86), 12–14.
- Pytka, L. (2013). Ekskluzja versus inkluzja w pedagogice resocjalizacyjnej. *Journal of Modern Science*, 16(1), 11–33..
- Suchodolska, J. (2017). Postawy młodzieży wobec Innego. W: T. Lewowicki, B. Chojnacka-Synaszkó, Ł. Kwadrans, J. Suchodolska (red.), *Sfery życia duchowego dzieci i młodzieży. Studium z pogranicza polsko-czeskiego*, t. 3, *Spostrzeganie wyznaczników tożsamości i postawy wobec Innych*. (20–88). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Szymczak, M. (1996). *Słownik języka polskiego. T. II*. Warszawa: PWN.
- Tracz-Dral, J. (2015). Przemoc ekonomiczna. W: *Opracowanie tematyczne OT-639* (15–16). Warszawa: Kancelaria Senatu.
- Urbaniak-Zajac, D. (2010). O stosowaniu hipotez w badaniach pedagogicznych. W: J. Piekarski, D. Urbaniak-Zajac, K.J. Szmidt (red.), *Metodologiczne problemy tworzenia wiedzy w pedagogice. Oblicza akademickiej praktyki*. (191–213). Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Ustawa z dnia 29.07.2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej* (Dz. U. 2005. Nr 180, poz. 1493).
- Wojtasik, Ł. (2009). Cyberprzemoc – charakterystyka zjawiska. W: Ł. Wojtasik (red.), *Jak reagować na cyberprzemoc. Poradnik dla szkół*, 6–10. Pobrano z https://edukacja.fdds.pl/pluginfile.php/92246/mod_resource/content/3/jak_reagowac_na_cyberprzemoc-FDDS-12042017_ksiazka.pdf (dostęp: 1.02.2024).
- World report on violence and health* (2002). Chapter 1 – violence – A Global Health Problem, 5. World Health Organization, Geneva. Pobrano z https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/chapters/en/ (dostęp: 12.11.2023).